

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2026.38.15>
УДК 930.1:94(477):316.347:008(4)

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0). The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY SA 4.0).

Вікторія ПАЗДРІЙ

аспірантка Науково-дослідного інституту українознавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0009-0003-5366-6789,
E-mail: vikapazdrii@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ У КОНТЕКСТІ ОКСИДЕНТАЛІЗМУ ІСТОРИКІВ ДЕРЖАВНИЦЬКОГО НАПРЯМУ

Анотація: Стаття присвячена дослідженню європейської історико-культурної ідентичності українців у працях представників державницького напрямку історіографії крізь призму їхніх оксидентальних поглядів. Обґрунтовано, що у баченні В. Липинського, С. Томашівського, Б. Крупницького, І. Крип'якевича, Л. Окіншевича, С. Дністрянського та інших державників оксиденталізм виступав не як формалізована методологія, а як світоглядна орієнтація, що визначала інтерпретацію українського історичного процесу як органічно пов'язаного з європейським цивілізаційним простором.

Основну увагу зосереджено на способах обґрунтування історичної європейськості українців у межах чотирьох напрямів державницької історіографії — концепційного, позитивістського, дослідження сучасної історії та історико-правничого. Показано, що в цих дослідженнях належність України до європейського світу доводилася через аналіз форм державної організації, правових інститутів, військово-культурної традиції, політичної культури та міжнародно-правової суб'єктності, а також через встановлення історичної тягlosti державотворчих практик. Окремо висвітлено вплив Михайла Грушевського, зокрема його концепції «західної орієнтації», на формування оксидентального бачення істориків-державників.

Доведено, що звернення до європейської історико-культурної ідентичності передусім виконувало функцію науково обґрунтованої легітимації українського історичного процесу та виступало засобом протидії імперським і псевдоісторичним наративам про вторинність і «бездержавність» української історії. У такий спосіб державницька історіографія інтегрувала український історичний досвід у загальноєвропейський наратив як типологічно співмірний і рівноправний останньому.

Ключові слова: новітня історія України, модерна історіографія, історичний європоцентризм, державницька школа історіографії, історики української діаспори, історичний наратив.

Victoriia PAZDRII

PhD Student,
Research Institute of Ukrainian Studies
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EUROPEAN HISTORICAL AND CULTURAL IDENTITY OF UKRAINIANS IN THE CONTEXT OF OCCIDENTALISM OF STATEHOOD-ORIENTED HISTORIANS

Abstract. This article examines the European historical and cultural identity of Ukrainians as interpreted by historians of the statehood-oriented school, viewed through the lens of their Occidentalist outlook. It argues that, in the works of V. Lypynskyi, S. Tomashivskyi, B. Krupnytskyi, I. Krypiakivych, L. Okinshevych, S. Dnistrianskyi and others,

Occidentalism functioned not as a formalised methodology but as a broader intellectual orientation shaping their understanding of the Ukrainian historical process as inherently embedded in the European civilisational sphere.

The study focuses on how this European orientation was substantiated across four strands within statehood historiography: conceptual history, positivist scholarship, studies of contemporary history, and legal-historical research. Within these approaches, Ukraine's belonging to Europe was demonstrated through analyses of state formation, legal institutions, military and cultural traditions, political culture, and international legal subjectivity, as well as through the reconstruction of the continuity of state-building practices. Particular attention is given to the influence of M. Hrushevskiy, especially his idea of a 'Western orientation', in shaping the Occidental perspective of these historians.

The article shows that appeals to European historical and cultural identity primarily served as a means of scholarly legitimization of the Ukrainian historical process and as a response to imperial and pseudo-historical narratives that portrayed Ukraine as derivative or inherently stateless. In this way, the statehood school integrated the Ukrainian historical experience into the broader European narrative as a typologically comparable and equal component.

Keywords: contemporary history of Ukraine, modern historiography, historical Eurocentrism, statehood school of historiography, historians of the Ukrainian diaspora, historical narrative.

Постановка проблеми. У складні часи гібридної війни, коли ворог намагається всіляко нівелювати українську національну ідентичність і застосовує для цього, у тому числі, псевдоісторичні наративи про «єдиний народ», набувають особливого значення дослідження окцидентальної української історіографії. Вона демонструє послідовне наукове обґрунтування самостійності й тягlosti української історії у межах європейського цивілізаційного простору. Імперським і псевдоісторичним наративам при цьому протиставляються не декларативні твердження, а системно вибудовані інтерпретації на основі аналізу форм державної організації, правових інститутів і культури в широкому сенсі цього поняття.

Окциденталізм державницької школи історіографії, до основоположників якої традиційно відносять В. Липинського (1888–1931) і С. Томашівського (1875–1930) [22, с. 139], дає змогу виявити принципи наукової легітимації української історико-культурної ідентичності та окреслити інтелектуальні засади її захисту в умовах сучасної гібридної агресії. Водночас, попри значну увагу до історіографічної спадщини державницької школи, питання окциденталізму як цілісного принципу інтерпретації українського історичного процесу В. Липинським і його послідовниками, на наш погляд, залишається недостатньо концептуалізованим. Наявні дослідження здебільшого зосереджені на діяльності окремих історичних постатей або ідейних положеннях наукового доробку державників, не охоплюючи на рівні системного аналізу окцидентальний світогляд як основу їхньої інтегральної історичної аналітики.

Аналіз наукових публікацій. Окциденталізм як культурно-науковий феномен активно розвивався досліджувався ще у XIX ст. Так, М. Костомаров звертався до окремих теоретичних основ окциденталізму у своїх працях «Книга буття українського народу» (1846) [10] та «Дві руські народности» (1861) [9], де в народницьки-романтичному дусі протиставляв українську федеративно-демократичну (вічево-козацьку) традицію російському автократизму, апелюючи до західноєвропейських ідеалів свободи та самоуправління. У М. Драгоманова окцидентальна орієнтація набула системного раціонально-позитивістського характеру й найповніше втілювався в

«Листах на Наддніпрянську Україну» (1915) [6], проєкті «Вільної спілки» та женеvський публіцистиці, де обґрунтовувалася необхідність повернення України в європейське цивілізаційне річище через конституціоналізм, федералізм і політичний лібералізм. Близьким за типом історичного мислення до Костомарова і Драгоманова є їхній британський сучасник, Т. Б. Маколей, який у своїй монографії «The History of England» (1848) [30] класично втілював і аналізував вігівський окциденталізм, ідеалізуючи британський конституціоналізм, свободу та прогрес як універсальну модель.

З-поміж західних дослідників історичного окциденталізму XX ст. варто виділити Ф. Броделя: у «Grammaire des civilisations» (1963) [27] та тритомнику «Civilization and Capitalism» (1979, особливо vol. 3 «The Perspective of the World») [28] науковець розглядав європейську цивілізацію крізь призму *longue durée*, матеріальних структур і світ-економіки, підкреслюючи її унікальну динаміку порівняно зі Сходом. Н. Фергюсон у праці «Civilization: The West and the Rest» (2011) [29] систематизував «killer apps» Заходу (конкуренцію, науку, верховенство права, споживацтво, медицину, етику праці), пояснюючи глобальну домінацію Європи.

У сучасній вітчизняній історіографії присутня досить невелика кількість наукових праць, де б розглядалася трансформація окцидентальних концепцій у науковому доробку державників. Серед них слід відзначити публікації І. Куцого «Засади європоцентризму в українській історіографії другої половини XIX — початку XX ст.» [14] і «Образи Сходу та Заходу в українській історіографії: між реальним та уявним простором» [15], у яких дослідник демонструє високий рівень концептуального узагальнення та типологізації окцидентальних моделей історичного мислення в українській історіографічній традиції. Особливості окцидентального історичного мислення дослідників національного поступу українців розглянуті також у праці Я. Грицака «Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.» (1996) [2].

С. Калущий звертає дослідницьку увагу на формування історичних, насамперед окцидентальних, поглядів В. Липинського під час його професійної

співпраці з М. Грушевським [8]. Основні риси окциденталізму в історіографії розглядає у своїй присвяченій науковій творчості Д. Донцова статті С. Слободяннюк [31]. О. Ясь аналізує окцидентальні аспекти історіографічного аналізу у науковій спадщині Б. Крупницького [26].

Мало вивчається, з огляду на прикладне значення наукового питання, і бачення представниками державницької школи історично-культурної ідентичності українців. Унікальною в цьому сенсі є монографія І. Гирича «В'ячеслав Липинський: хлібороб і жовнір» (2022), де висвітлені питання трактування Липинським історичних репрезентацій архетипів українства, переважно у «Листах до братів-хліборобів» [1]. У той час як підходи інших представників державницької школи (наприклад, С. Томашівського, Б. Крупницького, Л. Окіншевича, В. Кучабського) до аналізу культурно-історичної ідентичності, пам'яті, свідомості української нації є не менш глибокими і потребують настільки ж детального студювання.

Мета наукової статті — виокремити і схарактеризувати основні особливості дослідження європейської історично-культурної ідентичності українців представниками державницького напрямку в історіографії з урахуванням окцидентальних поглядів науковців.

Основна частина. Окцидентальний науковий світогляд провідних істориків-державників, особливо Степана Томашівського, Івана Крип'якевича (1886–1975), Мирона Кордуби (1886–1948), Миколи Чубатого (1889–1975), Івана Джиджори (1880–1919), Василя Герасимчука (1880–1944), ще зі студентських років формувався у стінах Львівської історичної школи, під впливом ідей їхнього наставника Михайла Грушевського (1866–1934). Більшість вітчизняних дослідників характеризує Грушевського як репрезентанта історичного народництва: наприклад, І. Лисяк-Рудницький (1919–1984) писав, що «останнім представником народницького напрямку був М. Грушевський» [20, с. 407]. Разом із тим, Грушевському вже було притаманне усвідомлення українськості у панєвропейському культурно-історичному вимірі, що виходило далеко за межі вузькоетнічного трактування.

Зокрема, у першому томі своєї десяти томної монографії «Історія України-Руси» («До початку XI віка», 1898) учений зазначав: «Широким і сильним, інтензивним політичним життєм український нарід жив в перших віках свого історичного існування. Сотворена ним політична організація служила творчим центром для всієї Східної Європи, будувала її політичне, соціальне, культурне життя, клала підвалини йому на довгі віки: в основі всього нинішнього життя Східної Європи лежать і досі підвалини, заложені Київською державою» [3, с. 3]. У цьому трактуванні український, або руський, народ постає не лише як органічний суб'єкт політичного, культурного, соціального та правового життя Східної Європи, а і як творець цивілізаційних моделей, що були сприйняті, переосмислені й адаптовані іншими ранньосередньовічними етнічними спільнотами.

Значну увагу питанню інтегрованості України в західноєвропейський культурний простір М. Грушевський приділяє також у концептуально-публіцистичній праці «На порозі Нової України: гадки і мрії» (1918): «Тимчасом як Московщина все більш розгублювала спадщину, одержану від Київської держави, і все глибше поринала в східних, вірніше — середньо- і північноазійських впливах, Україна жила одним життям, одними ідеями з Заходом. У нього черпала культурні засоби, у нього брала взірці для своєї культури» («Наша західна орієнтація») [4, с. 235]. Історично-культурну європейськість українців історик пов'язує, у першу чергу, з «германською й кельтською культурою Подунав'я ще в часах передісторичних», надалі з «масовим напливом скандинавського елементу» на різних етапах існування Київської держави, династичними зв'язками русів з німецькою аристократією, заснуванням великих західних колоній на етнічних українських землях з кінця XIV ст., європейською спадковістю вітчизняних «механіків» (ремісників), органічною інтеграцією в українську культуру культурних здобутків німецько-італійського Ренесансу тощо [там же].

Отже, «західна орієнтація» у Грушевського постає не як політичне новаторство, а радше як повернення до питомих культурно-європейських засад, що впродовж історичного розвитку нації формували справжню ідентичність українців. Із цього бачення виходили і його учні — у широкому сенсі цього поняття, адже, наприклад, В. Липинський (1888–1931) не навчався в Університеті Яна Казимира у Львові, однак наставницький вплив на нього Михайла Грушевського у 1908–1912 рр. був не менш відчутним, ніж на студентів професора. С. Калущкий окремо наголошує на тому, що співпраця з Грушевським вплинула саме на окциденталізм поглядів майбутнього основоположника державницької історіографії: «Наукове спілкування з ним стало одним з джерел яскраво вираженого окциденталізму В. Липинського з його захопленням європейською цивілізацією, її здобутками, протиставленням орієнту — східній цивілізації» [8, с. 16].

Поразка української визвольної боротьби 1917–1921 рр. і триумф тих сил, які В. Липинський визначав як «Хама» [19, с. 12], а Б. Крупницький — «духа, який прибрався в націоналістичні і колективістичні форми із запалом та фанатизмом новітніх номадів» [12], закономірно підсилили окциденталізм українських діаспоральних істориків початку XX ст. Обґрунтовуючи легітимне право українців на історичну ідентичність і суверенітет не лише перед власним суспільством, а й перед міжнародною спільнотою, державники мали насамперед обґрунтувати український історичний поступ закономірностями загальноєвропейського цивілізаційного простору. Вони прагнули довести відповідність українства культурно-історичним, правовим і політичним моделям, сформованим у межах європейської традиції. Йшлося не лише про констатацію окремих контактів, взаємовпливів чи запозичень, а про системне окреслення глибинної структурної спорідненості — у формах

державності, правових інститутах, соціальній організації, політичній культурі та ціннісних орієнтаціях.

Особливої ваги при цьому набувало обґрунтування того, що українська історія не є периферійним чи похідним сегментом «чужої», імперської історичної традиції, а становить невід'ємну складову європейського історичного процесу, позначену тяглістю власних державницьких практик. Тому звернення до європейської історико-культурної ідентичності виконувало не лише функцію декларативного самопозиціонування, а й роль науково вмотивованої легітимації: воно давало змогу інтегрувати український історичний досвід у ширший європейський наратив як рівноправний і типологічно співмірний із розвитком інших народів. Саме це й визначило окцидентальну орієнтацію представників державницької школи історіографії, для яких західноєвропейський цивілізаційний контекст став не зовнішньою моделлю порівняння, а методологічною основою осмислення українського державотворення.

Окциденталізм характеризується відомими дослідником наукового доробку державників О. Ясем як «західна культурна й духовна традиція» [26, с. 27]. С. Слободянюк у контексті аналізу світоглядної проєвропейськості Д. Донцова пропонує визначення окциденталізму як «концепту, що відображає особливе сприйняття Сходом Заходу як соціокультурної системи» [31, с. 34]. У контексті ж державницької школи історіографії, вважаємо, доцільно виходити з його розуміння як прозахідної наукової і світоглядної орієнтованості учених, усвідомлення й наукове обґрунтування ними в різних контекстах історичної спорідненості традиційних цінностей, звичаїв, культури, права, політичного світогляду українців і тогочасної християнської Європи (що ми позначаємо історико-метафоричним терміном «яфетичність»).

Коріння української окцидентальної традиції, яку продовжили представники державницької школи, досить глибоке: за І. Куцим, ще в XIX ст. «...історики (пізній М. Костомаров і П. Куліш, ранній В. Антонович, О. Єфименко, Д. Яворницький, Д. Багалій та ін.), не відмовляючись від слов'янської ідентичності як засадничої, переосмислювали образ Європи як прийнятний для українців взірець цивілізаційного розвитку. Конкретним проявом переорієнтації стали позитивні потрактування західноєвропейських впливів на національну історію» [14, с. 125].

Окцидентальні погляди представників школи історіографічного державництва виражалися у різних аспектах, у залежності від науково-методологічних напрямів. Я. Пеленський виокремлює чотири таких напрями: «...1) істориків, які писали історію з теоретичної перспективи, тобто концепційну історію; 2) істориків, які займалися загальною історією, застосовуючи позитивістський метод; 3) істориків, які досліджували сучасну їм історію; 4) істориків-юристів, які займалися історією держави і права та взаєминами України з іншими державами» [23, с. 5]. У дослідженнях кожної названої групи науковців апеляції до європейської історико-культурної ідентичності українців набували особливої ваги.

Насамперед це було зумовлено тим, що одним із головних наукових орієнтирів для української державницької школи стала концепція: «державна, особливо національна, відіграє творчу роль в організації, спрямуванні та обороні (захисті) суспільства», яка «була поширена в Англії, Німеччині, Росії, а також у польській історичній науці (пор. краківську державницько-консервативну школу)» [22, с. 6]. Прагнучи сформулювати самобутнє українське трактування державництва, співмірне з англійськими, німецькими та польськими історичними наративами, представники державницької школи історіографії — насамперед В. Липинський і С. Томашівський — закономірно зверталися до спільної, історично й культурно сформованої системи цінностей, норм і ментальних настанов, що поєднувала українців з іншими народами Європи.

Діяльність чотирьох повноцінних наукових течій у межах державницької школи давала змогу не фрагментарно, а системно й багаторівнево обґрунтовувати належність українського історичного розвитку до європейського цивілізаційного простору. Концепційний напрям, переважно історико-аналітичний за своїм змістом, формував загальну теоретичну рамку, у межах якої українська історія осмислювалася крізь призму становлення політичної організації, розвитку державності, еволюції еліт і політичної культури. Саме завдяки цьому відбувалося концептуальне включення України до спільної історико-філософської спадщини Європи, де держава — як одна з ключових категорій історичної генези в межах цієї наукової школи — поставала не випадковим політичним утворенням, а органічною формою історичного буття народу.

Зокрема, В. Липинський висловлювався про включення українців у європейську метаісторію та метакультуру з точки зору їхньої протективної ролі: «...доки українство не візьме на себе ролі оборонця Землі, замість дотеперішньої своєї ролі оборонця Нації, то іншої долі в Польщі, як доля колишньої православної — вкінці наведеної на католицизм — екстериторіальної секти, а в Росії долі іншої, як доля Пушкарів і Феофанів-Прокоповичів, збудуваних своїм екстериторіальним українським націоналізмом Російську Імперію — нехай воно не жде» [17]. У цьому контексті доцільно сприймати дослідницьку аналітику Липинського як форму історико-політичного прогнозу. Сучасна боротьба України проти неоімперської російської експансії постає, з одного боку, як вимушене виконання функції оборони ширшого цивілізаційного простору, а з іншого — як свідомий вибір, зроблений під впливом історично-культурної європейської ідентичності. Очевидно, що протидія іноземній агресії на рівні цілої держави виходить за межі національного виміру, оскільки сама експансія становить системну загрозу безпеці Європи та глобального порядку.

Державники концепційного спрямування частіше за все вдавалися до протиставлення історичної європейськості народів імперій та історичної оцінки тих утисків, яких ця ідентичність зазнавала від

держав-загарбників. Зокрема, Б. Крупницький, у своїй брошурі-відгуку на працю Г. фон Рауха «Росія, державна єдність і національні своєрідності» («Russland: Staatliche Einheit und nationale Eigenart», 1953») відзначав: «...виразний федералізм був сталим явищем на окраїнах, особливо на заході держави, серед народів, що по суті є європейські і тільки мали нещастя попасти в залежність від Москви. (...) Замість орієнтованого на Захід Новгород, стала на чолі розвитку «матушка Москва» з її ізоляцією політичною та орієнтацією на Схід. Вона татар, на «візантійщину» в дуже обмеженій, неначе спрепарованій, для Москви, формі» [13, с. 3–4]. «Європейськість за своєю сутністю», протиставлена нав'язаній «номадській» азійськості, згодом стала однією з базових тез проукраїнської діаспориальної риторики. Водночас осмислення української історичної долі здійснювалося не ізолювано від історії інших європейських народів, а у спільному з ними контексті, що виразно простежується у Крупницького. Такий підхід можна вважати однією з характерних методологічних ознак, які відрізняли державницьку школу історіографії від більш ранньої народницької.

Представники позитивістського напряму державницької історіографії (І. Крип'якевич, І. Джиджора, М. Кордуба, В. Герасимчук, М. Чубатий та ін.) працювали насамперед над фактологічним підтвердженням тези про історико-культурну європейськість українців. Через джерелознавчі й фактографічні студії державотворчих процесів — насамперед доби Київської Русі й Гетьманщини — обґрунтовувалася присутність в українській історії інституційних форм і практик, типологічно властивих європейським суспільствам: владних структур, адміністративного устрою, дипломатичних механізмів, військової організації. У такий спосіб нейтралізувалася теза про «бездержавність» як нібито структурну ознаку українського історичного розвитку, яку активно відтворювали імперські наративи того часу (а на сьогодні, у першій половині ХХІ ст., — рашистські).

Напрямок, зорієнтований на дослідження сучасної для державників історії — передусім визвольних змагань початку ХХ ст. — концентрувався на проблематиці модерного формування української нації та аналізі політичних прорахунків, допущених у процесі відстоювання державного суверенітету й територіальної незалежності України. При цьому, критикуючи поразку українських національних еліт початку ХХ ст., дослідники сучасної для них історії, що належали до державницького напряму, водночас підкреслювали й факт певного міжнародного визнання здобутків української нації 1917–1923 рр. Це визнання засвідчувало принаймні часткову відповідність українських еліт європейським стандартам політичної репрезентації, безпосередньо пов'язаним із ширшою наднаціональною ідентичністю.

Так, у нарисі В. Кучабського «Січові стрільці. Їх історія і характер» (1920) читаємо: «...ще в 1916 році ген. гр. Л., полковник австр. генерального штабу, запитаний центральним урядом про вартість У. С. С., хоч і відповів з найвищими похвалами для їх боевої

справності, то все таки додав, що він “їх боїться тому, що вони здібні на все”» [16, с. 4–5]. Позитивна оцінка іноземного офіцера, яку Кучабський подає з позиції воєнного історика, по-перше, засвідчує співмірність організації Українських січових стрільців із пруссько-австрійською військовою моделлю, а по-друге, підтверджує факт міжнародного сприйняття УСС як військового суб'єкта європейського типу.

Варто наголосити, що обґрунтування історичної європейськості українців крізь призму військової культури є типовим для державницької школи історіографії. Зокрема, в «Історії української культури» (1937) державник-позитивіст І. Крип'якевич розглядає «варязький» компонент спадковості української військової традиції: «Вищу воєнну організацію принесли в Україну варяги — скандинавські войовники, що були на службі в перших київських князів» («КНЯЖА ДОБА. 7. Війна й лицарство») [11].

С. Томашівський доводить західноєвропейськість галицько-волинського князя Романа-Бориса Мстиславича: «Політичний твір Романа — одної з найбільш героїчних постатей в українській історії, хоч званої лише з дрібних літописних фрагментів — злучене обох ворожих країв в одну політичну цілість, був олицетворенням української політичної ідеї проти змагань нового панрусизму, репрезентованого після згаданого висше занепаду Києва суздальсько-московськими князями. Вихований під впливом західно-європейської культури, прихильник католицтва, бере він під свою владу і осередок релігійно-культурного життя східної Європи, Київ, й обезпечує його своїми лицарськими походами від нападів степовиків — Половців з-над Дону, для яких був “львом, тигром і крокодилом”» [25, с. 11].

В. Липинський вбачає подібність у традиціях козацтва Богдана Хмельницького та воїнства Вільгельма Завойовника: «Наша українська класократія народилася пізніше. Це було реєстрове городове козацтво Гетьмана Хмельницького. І тут велика аналогія між 60-тисячною зареєстрованою армією Вільгельма Завойователя і так само 60-тисячною та зареєстрованою армією Великого Богдана» (лист 3 «Про національну аристократію та про три основні методи її організації: класократію, охлократію і демократію») [18, с. 292]. Тобто, йдеться про послідовне висвітлення державниками військово-культурних зв'язків українців різних історичних епох — давньоруської, галицько-волинської, козацької і, зрештою, революційної доби початку ХХ ст. — з народами Центральної та Західної Європи.

Найбільш формалізованого й універсалізованого змісту теза про історико-культурну європейськість українців набувала в міжнародній аргументації представників історико-правничого напряму державницької історіографії. Через дослідження правових інститутів, традицій державного права та міжнародно-правових відносин вони обґрунтовували відповідність українського історичного розвитку європейським правовим нормам і стандартам. Саме історики-правники доводили не лише історичну, а й юридичну тяглість української державності, що мало

особливе значення для легітимації українського суверенітету в міжнародному контексті.

Зокрема, С. Дністрянський (як відзначає дослідниця його наукового доробку Л. Протосавицька), писав, що «основи держави закладаються ще в часи родового ладу. Перша держава на наших теренах виникла в часи Київської Русі. З огляду на це вчений приходить до висновку, що Україна має історичні та правові підстави для національного самовизначення та утворення власної держави на своїх землях» [24, с. 15]. Дністрянський як теоретик державництва послідовно заперечував риторику, що зводила цілу групу питомих європейських націй — зокрема українців, словенів і хорватів — до другорядного історичного статусу: «Зосібна: в Австрії політичне життя витворило в другій половині 19 віку поділ народів на дві категорії, т. зв. історичні й етнічні. Історичні, себ-то мовляв ті, що або мали в сучасності поза межами Австрії свою державу (Німці, Італійці), або мали її попередньо, заки попали під австрійську владу (Поляки, Чехи). Етнічні себ-то від другі, що мовляв не мали в історії своєї незалежної держави, та опиралися тільки на етнічних основах (Українці, Словінці, Хорвати). З того виснували т. зв. історичні народи право володіння над етнічними, яким вони й відмовляли справжнього характеру “нації”. За тим виробився в пануючих політичних сферах погляд, що тільки т. зв. історичні “нації” можуть користуватися повними “національними” правами, між тим, коли етнічні народи не є мовляв “націями” в технічному розумінні, тільки народами другої категорії, яким не повинні прислугуватися ті самі права, що т. зв. історичним “націям”. Чи можна супроти того дивуватися, що знайшлися — якраз серед т. зв. історичних націй — такі псевдо-вчені, котрі голосили, що тільки історичні нації є справжніми націями, та робили основну різницю між “нацією” а “народом”?» [5, с. 29].

Варто зауважити, що більшість істориків-державників, на відміну від С. Дністрянського, загально розрізняли поняття «народ» і «нація». Однак у цьому контексті важливим є не заперечення самого термінологічного розмежування (такого заперечення у Дністрянського, на наш погляд, немає), а критика політико-правової ієрархізації понять. Ідеться про наукове заперечення істориком хибної логіки, за якої статус «нації» фактично привласнюється так званими «історичними народами», тоді як інші спільноти штучно позбавляються повноцінної національної суб'єктності. Натомість у Дністрянського сама етнічна спільність групи людей уже виступає достатньою підставою для легітимації її права на національне самовизначення та власну державність.

Історики правничого напрямку державницької наукової школи доводили культурну європейськість українців через дослідження розвитку державно-правових інституцій. Наприклад, Л. Окіншевич зазначає: «...український народ проходив властиві іншим європейським народам ступені розвитку. В організаційному розвитку це був шлях від родини до родів (про це окремо згадує літописець, кажучи, що слов'яни на Україні жили “своїми родами”), мабуть

через задружну організацію (сліди якої збереглися довго в пізніші століття). В 8–9 ст. був уже досягнутий перехід до племінних об'єднань, при чому племена полян, деревлян, уличів, тиверців і т. д. в 9–10 ст. мали свою державну організацію» [21, с. 165]. Окіншевич описує історичний поступ праукраїнців за європейським історичним сценарієм, яке в наступні десятиліття було деталізоване прибічниками ранньосередньовічної теорії етногенезу, зокрема Л. Залізняка [7].

Окремої уваги заслуговує проведена дослідником паралель між західноєвропейською та руською елітами: «...як лицар у феодалній Західній Європі, маючи в своєму ленному володінні права імунітету від державної влади, сам ставав щодо залежного від нього населення півдержавним чинником, так і український дружинник, пізніше боярин, також грав роль такого півдержавного чинника, маючи часто і своє окреме військо (боярські стяги), і свої фінансові права та ін.» [21, с. 167].

Отже, апологія багатомірної історико-культурної європейськості українців постає як один із базових компонентів державницької наукової парадигми. Вона функціонує на одному рівні з такими засадничими положеннями державництва, як ідея органічного націєтворення, визнання визначальної ролі відповідальних еліт у політичному розвитку, пріоритет територіального патріотизму над вузьким етноцентричним трактуванням нації, а також заперечення анархічних моделей бездержавності як історично деструктивних.

Висновки. Представники державницького напрямку історіографії (насамперед В. Липинський, С. Томашівський, Б. Крупницький, В. Кучабський, І. Крип'якевич, Л. Окіншевич, С. Дністрянський) розглядали європейську історико-культурну ідентичність українців як таку, що підтверджується конкретними формами політичної, правової та культурної організації, зафіксованими в різні хронологічні періоди. Важливу роль у формуванні окциденталізму істориків-державників I половини ХХ ст. відіграли державницько-прозахідні ідеї Михайла Грушевського, зокрема його трактування Київської держави як політичного і культурного центру Східної Європи, обґрунтування історичних зв'язків України із західноєвропейським світом.

Окциденталізм державницької школи виступав не просто інструментом декларативного само позиціонування: на ньому базувалася цілеспрямована наукова стратегія міжнародної легітимації українського історичного процесу. Через діяльність чотирьох наукових течій (концепційної, позитивістської, сучасної історії та історико-правничої) було забезпечено системне обґрунтування відповідності історичного досвіду українства європейським культурно-історичним, правовим і політичним моделям.

Історико-культурна європейськість українців аргументувалася державниками насамперед на основі глибинної історичної спорідненості націй: від доведення ідентичності державно-правових інституцій (Л. Окіншевич, С. Дністрянський) до верифікації

військово-культурних зв'язків із західним світом у різні історичні епохи (В. Липинський, І. Крип'якевич, С. Томашівський). Концепційне протиставлення питомих європейськості українців «номадській» азійськості та ізоляціонізму Москви дозволило історикам державницького напрямку інтегрувати національний досвід у загальноєвропейський наратив як типологічно співмірний і рівноправний. Таким чином, окцидентальна орієнтація стала методологічним підґрунтям для утвердження тягlosti українського державотворення та його невід'ємності від західної цивілізаційної традиції.

Пропозиції. Перспективи подальших досліджень окциденталізму державницької школи українознавства пов'язані насамперед із необхідністю системного компаративного аналізу концептів історико-культурної європейськості українців у доробку представників цієї школи впродовж 1920–1990-х років. Перспективним видається також зіставлення окцидентальних візій українських державників із тогочасними європейськими консервативними історичними школами, зокрема польською краківською школою, з метою виявлення типологічних збігів і відмінностей у трактуванні ролі національних еліт та правової спадкоємності.

Важливим напрямом наукових пошуків залишається порівняльне вивчення методологічних особливостей обґрунтування європейської історико-культурної ідентичності українців у межах чотирьох основних течій державницької історіографії (концепційної, позитивістської, історії сучасності та історико-правничої). Такі студії сприятимуть глибшому розумінню еволюції окцидентальної парадигми в українській історіографії XX століття та її прикладного значення для протидії сучасним псевдоісторичним наративам.

1. Гирич І. В'ячеслав Липинський: хлібороб і жовнір. Київ: ФОП Брехуненко Н.А., 2022. 312 с.
2. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
3. Грушевський М.С. Історія України-Руси: в 11 т. Т. 1: До початку XI віка. Київ: Наукова думка, 1991. 648 с.
4. Грушевський М.С. На порозі нової України: гадки і мрії. *Твори: У 50 т. Т. 4. Кн. I: Серія «Суспільно-політичні твори (доба Української Центральної Ради березень 1917 — квітень 1918)»*. Львів: Світ, 2007. С. 225–267.
5. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Т. 1. 1923. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12002/file.pdf>
6. Драгоманов М. Листи на Наддніпрянську Україну. Б. м.: Наклад і друк партійної друкарні Української партії соціалістів-революціонерів, 1915. 116 с.
7. Залізняк Л. Етногенез українців та їхніх сусідів з позиції сучасної етнології. *Наукові записки НАУК-МА. Т. 2: Культура*. 1997. С. 52–60.
8. Калущий С.С. Формування історичних поглядів В. Липинського та його співпраця з М. Грушевським. *Археологія & фортифікація України: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції* / відп. ред. О.О. Заремба. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О.А., 2016. С. 14–18.
9. Костомаров М. Дві руські народності. Ляйпціг: Українська накладня, 1923. 111 с.
10. Костомаров М. Закон Божий (Книга буття українського народу). Київ: Либідь, 1991. 40 с.
11. Крип'якевич І. Історія української культури. 1937. URL: <http://litopys.org.ua/krypcul/krcult.htm>
12. Крупницький Б. Україна між Заходом і Сходом [1956 рік]. URL: <https://history.sumy.ua/research/article/783-ukrainamizhzhakhomomiskhomom1957.html>
13. Крупницький Б. Федералізм на сході Європи (роздумування з приводу праці Г.Ф. Ранка «Росія, державна єдність і національні своєрідності»). Париж: Видання Першої Української Друкарні у Франції, 1956. 36 с.
14. Куций І. Засади європоцентризму в українській історіографії другої половини XIX – початку XX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. Вип. 2, ч. 2. С. 125–132.
15. Куций І. Образи Сходу та Заходу в українській історіографії: між реальним та уявним простором. *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спецвипуск*. 2019. С. 94–108.
16. Кучабський В. Січові стрільці. Їх історія і характер: нарис. Львів: Накладом Івана Квасниці: з друкарні «Діла», 1920. 45 с.
17. Липинський В.К. З нагоди ювілею (Лист Вячеслава Липинського). До Видавничої Спілки і Редакції «Діла» у Львові (1928). URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/Діло_\(газета\)/1928/10/3_нагоди_ювілею](https://uk.wikisource.org/wiki/Діло_(газета)/1928/10/3_нагоди_ювілею)
18. Липинський В.К. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму (1919–1926). URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>
19. Липинський В.К. Хам і Яфет: з приводу десятих роковин 16/29 квітня 1918 р. Львів: Поступ, 1928. 30 с.
20. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. У 2-х томах. Т. 2. Київ: Основи, 1994. 573 с.
21. Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу. Мюнхен: Український Вільний Університет, 1987. 223 с.
22. Пеленський Я. В'ячеслав Липинський – засновник державної школи в Українській історіографії. *Український історичний журнал*. 1992. № 2. С. 139–141.
23. Пеленський Я. Українська державна школа. *Огляд української історіографії. Державна школа: історія, політологія, право* / Д. Дорошенко. Київ: Українознавство, 1996. 290 с.
24. Протосавицька Л.С. Місце та роль держави і права у науковій спадщині С. Дністрянського. *Право, людина і довкілля*. 2019. Вип. 10. № 4. С. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.31548/law2019.04.002>

25. Томашівський С.Т. Галичина: політично-історичний нарис з приводу світової війни. Вид. 2 (1915). URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/19710-tomashivskiy-s-galichina-politichno-istorichniy-naris-z-privodu-svitovoyi-viyni/>
 26. Ясь О. Циклічні візії історії в рецепції Льва Окіншевича. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2011. Вип. 21. С. 22–43.
 27. Braudel F. A History of Civilizations. New York: Penguin Books, 1995. 640 p.
 28. Braudel F. Civilization and Capitalism, 15th–18th Century. Vol. III: The Perspective of the World. Berkeley; Los Angeles: University of California Press, 1992. 704 p.
 29. Ferguson N. Civilization: The West and the Rest. New York: Penguin Press, 2011. 432 p.
 30. Macaulay T.B. The History of England from the Accession of James II. Vol. 1 (Chapters I–V). Philadelphia: Porter & Coates, 1849. URL: <https://www.gutenberg.org/files/1468/1468-h/1468-h.htm>
 31. Slobodianiuk S. The concept of Occidentalism by Dmytro Dontsov as a methodological basis for analysing the contemporary Russia–Ukraine war. *Faces of War*. 2025. № 2. Pp. 33–46. DOI: <https://doi.org/10.18778/3071-7779.2025.2.03>
- References**
1. Hyrych I. (2022). *Viacheslav Lypynskyi: khliborob i zhovnir* [Vyacheslav Lypynskyi: A Farmer and a Soldier]. Kyiv: FOP Brekhunenko N.A. (in Ukrainian).
 2. Hrytsak Ya. (1996). *Narysy istorii Ukrainy: formuvannya modernoi ukrainskoi natsii XIX–XX st.* [Essays on the History of Ukraine: The Formation of the Modern Ukrainian Nation in the 19th–20th Centuries]. Kyiv: Heneza (in Ukrainian).
 3. Hrushevskyi M.S. (1991). *Istoriia Ukrainy-Rusy: v 11 t. T. 1: Do pochatku XI vika* [History of Ukraine-Rus': in 11 vols. Vol. 1: Up to the Beginning of the 11th Century]. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
 4. Hrushevskyi M.S. (2007). *Na porozhi novoi Ukrainy: hadky i mrii* [On the Threshold of a New Ukraine: Thoughts and Dreams]. In: *Tvory: u 50 t.* Vol. 4. T. 1. Lviv: Svit. Pp. 225–267. (in Ukrainian).
 5. Dnistrianskyi S. (1923). *Zahalna nauka prava i polityky* [General Science of Law and Politics], Vol. 1. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12002/file.pdf> (in Ukrainian).
 6. Drahomanov M. (1915). *Lysty na Naddnipriansku Ukrainu* [Letters to Dnieper Ukraine]. N. p.: Naklad i druk partiinoi drukarni Ukrainskoi partii sotsialistiv-revoliutsioneriv (in Ukrainian).
 7. Zaluzniak L. (1997). *Etnohenez ukrainsiv ta yikhnikh susidiv z pozytsii suchasnoi etnologii* [Ethnogenesis of Ukrainians and Their Neighbours from the Perspective of Modern Ethnology]. *Naukovi zapysky NaUKMA*. Vol. 2. Pp. 52–60 (in Ukrainian).
 8. Kalutskyi S.S. (2016). *Formuvannya istorichnykh pohliadiv V. Lypynskoho ta yoho spivpratsia z M. Hrushevskym* [Formation of V. Lypynskyi's Historical Views and His Cooperation with M. Hrushevskyi]. In: *Arkheolohiia & fortyfikatsiia Ukrainy*. Kamianets-Podilskyi: PP Buinytskyi O.A. Pp. 14–18. (in Ukrainian).
 9. Kostomarov M. (1923). *Dvi ruski narodnosti* [Two Ruthenian Nationalities]. Leipzig: Ukrainska nakladnia (in Ukrainian).
 10. Kostomarov M. (1991). *Zakon Bozhyi (Knyha buttia ukrainskoho narodu)* [God's Law (The Book of the Genesis of the Ukrainian People)]. Kyiv: Lybid (in Ukrainian).
 11. Krypiakevych I. (1937). *Istoriia ukrainskoi kultury* [History of Ukrainian Culture]. <http://litopys.org.ua/krypcult/krcult.htm> (in Ukrainian).
 12. Krupnytskyi, B. (1956). *Ukraina mizh Zakhodom i Skhodom* [Ukraine between West and East]. URL: <https://history.sumy.ua/research/article/783-ukrainamizhzhakhodomiskhodom1957.html> (in Ukrainian).
 13. Krupnytskyi B. (1956). *Federalizm na skhodi Yevropy (rozdumuvannya z pryvodu pratsi H.F. Ranka "Rosii, derzhavna yednist i natsionalni svoieridnosti")* [Federalism in Eastern Europe (Reflections on H. F. Ranke's "Russia: State Unity and National Characteristics")]. Paris: Persha Ukrainska Drukarnia u Frantsii (in Ukrainian).
 14. Kutsyi I. (2018). *Zasady yevropotsentryzmu v ukrainskii istoriografii druhoi polovyny XIX — pochatku XX st.* [Principles of Eurocentrism in Ukrainian Historiography of the Second Half of the 19th — Early 20th Century]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istoriia*. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 2(2), 125–132 (in Ukrainian).
 15. Kutsyi I. (2019). *Obrazy Skhodu ta Zakhodu v ukrainskii istoriografii: mizh realnym ta uiavnym prostorom* [Representations of the East and the West in Ukrainian Historiography: Between Real and Imaginary Space]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Istorychna. Special Issue*. Pp. 94–108 (in Ukrainian).
 16. Kuchabskyi V. (1920). *Sichovi striltsi. Yikh istoriia i kharakter: narys* [The Sich Riflemen: Their History and Character: An Essay]. Lviv: Naklad Ivana Kvasnytsi (in Ukrainian).
 17. Lypynskyi V. (1928). *Z nahody yuvileiu (Lyst Viacheslava Lypynskoho)* [On the Occasion of the Jubilee (Letter by Vyacheslav Lypynskyi)]. URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/Діло_\(газета\)/1928/10/3_нагоди_ювілею](https://uk.wikisource.org/wiki/Діло_(газета)/1928/10/3_нагоди_ювілею) (in Ukrainian).
 18. Lypynskyi V.K. (1919–1926). *Lysty do brativ-khliborobiv: pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu* [Letters to the Brotherhood of Farmers: On the Idea and Organisation of Ukrainian Monarchism]. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf> (in Ukrainian).
 19. Lypynskyi V.K. (1928). *Kham i Yafet* [Ham and Japheth]. Lviv: Postup (in Ukrainian).
 20. Lysiak-Rudnytskyi I. (1994). *Istorychni ese: u 2 t.* [Historical Essays: in 2 vols.]. Vol. 2. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).

21. Okinshevych L. (1987). *Vstup do nauky pro pravo i derzhavu* [Introduction to the Science of Law and the State]. Munich: Ukrainian Free University (in Ukrainian).
 22. Pelenskyi Ya. (1992). *Viacheslav Lypynskyi — zasnovnyk derzhavnoi shkoly v ukrainskii istoriografii* [Vyacheslav Lypynskyi as the founder of the statehood school in Ukrainian historiography]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. №2. Pp. 139–141 (in Ukrainian).
 23. Pelenskyi Ya. (1996). *Ukrainska derzhavna shkola. Ohliad ukrainskoi istoriografii* [The Ukrainian Statehood School: A Review of Ukrainian Historiography]. Kyiv: Ukrainoznavstvo (in Ukrainian).
 24. Protosavitska L.S. (2019). *Mistse ta rol derzhavy i prava u naukovi spadshchyni S. Dnistrianskoho* [The Place and Role of State and Law in the Scholarly Legacy of S. Dnistrianskyi]. *Pravo, liudyna i dovkillia*. №10(4). Pp. 13–19. URL: <https://doi.org/10.31548/law2019.04.002> (in Ukrainian).
 25. Tomashivskyi S.T. (1915). *Halychyna: politychno-istorychnyi narys z pryvodu svitovoi viiny* [Galicia: A Political and Historical Essay on the Occasion of the World War]. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/19710-tomashivskiy-s-galichina-politichno-istorichniy-narys-z-pryvodu-svitovoyi-viyny/> (in Ukrainian).
 26. Yas O. (2011). *Tsyklichni vizii istorii v retseptsii Lva Okinshevycha* [Cyclical Visions of History in the Reception of Lev Okinshevych]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*. №21. Pp. 22–43 (in Ukrainian).
 27. Braudel F. (1995). *A history of civilizations*. New York: Penguin Books.
 28. Braudel F. (1992). *Civilization and capitalism, 15th–18th century* (Vol. 3, The perspective of the world). Berkeley & Los Angeles, CA: University of California Press.
 29. Ferguson N. (2011). *Civilization: The West and the Rest*. New York, NY: Penguin Press.
 30. Macaulay T.B. (1849). *The History of England from the Accession of James II*. Vol. 1 (Chapters I–V). Philadelphia: Porter & Coates. URL: <https://www.gutenberg.org/files/1468/1468-h/1468-h.htm>
 31. Slobodianiuk S. (2025). The concept of Occidentalism by Dmytro Dontsov as a methodological basis for analysing the contemporary Russia–Ukraine war. *Faces of War*. №2. Pp. 33–46. URL: <https://doi.org/10.18778/3071-7779.2025.2.03>
- Отримано редакцією журналу/ Received: 01.05.26
Прорецензовано / Revised: 15.05.26
Схвалено до друку / Accepted: 17.05.26